

Ιάκωβος Δ. Μιχαηλίδης

Η ΒΟΥΛΓΑΡΙΚΗ ΕΚΚΛΗΣΙΑ
ΚΑΙ Η ΚΑΤΑΓΓΕΛΙΑ ΠΡΟΣ ΤΗΝ Κ.τ.Ε. ΤΟ 1931

Στις 7 Σεπτεμβρίου 1931 στάλθηκε στον Γενικό Γραμματέα της Κοινωνίας των Εθνών (Κ.τ.Ε.) Eric Drummond επιστολή διαμαρτυρίας για την κατάσταση του σλαβόφωνου πληθυσμού στην Ελλάδα, υπογεγραμμένη από τον Μητροπολίτη Σκοπίων Νεόφυτο και τους υφισταμένους του Αρχιμανδρίτες και Ιερείς Ιλαρίωνα, Κύριλλο, Τρύφωνα Στογιάνωφ, Χρήστο Μπούτζεφ και Ιερώνυμο Στάωφ. Οι έξι αυτοί Βούλγαροι ιερωμένοι, όλοι τους μετανάστες από την ελληνική Μακεδονία, εκπροσωπούσαν πολύ περισσότερους συναδέλφους τους, συνολικά 4 Επισκόπους και 239 κληρικούς και 17 ουνίτες κληρικούς. Η καταγγελία ήταν μάλιστα επικυρωμένη από τον Μητροπολίτη Αχρίδας Μπόρις ως εκπρόσωπο της βουλγαρικής Εξαρχίας.

Το περιεχόμενο της επιστολής-καταγγελίας αποτελούσε ένα δριμύ κατηγορητήριο εναντίον της Ελλάδας και της πολιτικής της απέναντι στους «Βούλγαρους», σύμφωνα με τον ακριβή όρο της επιστολής, της ελληνικής Μακεδονίας. Πιο συγκεκριμένα, γινόταν αναφορά στους 150 χιλιάδες «Βούλγαρους» που, σύμφωνα με τους συντάκτες της καταγγελίας, είχαν προτιμήσει να παραμείνουν στην ελληνική δυτική Μακεδονία, παρά τη δυνατότητα που τους είχε παράσχει η Συνθήκη του Νεϊγύ να μεταναστεύσουν στη Βουλγαρία. Η επιστολή διευκρίνιζε μάλιστα ότι οι «Βούλγαροι» αυτοί ανήκαν πριν το 1913 στη βουλγαρική Εξαρχία και διατηρούσαν βουλγαρικά σχολεία και εκκλησίες. Ωστόσο, η ελληνική Διοίκηση, η οποία εγκαθιδρύθηκε το 1913, είχε λάβει μια σειρά από μέτρα, τα οποία, σύμφωνα με τους ισχυρισμούς των Βουλγάρων κληρικών, αποτελούσαν κατάφωρη παραβίαση των μειονοτικών Συνθηκών που η Ελλάδα είχε υπογράψει στο Νεϊγύ και στις Σέβρες. Το αποτέλεσμα των μέτρων εκείνων ήταν η υποχρεωτική ένταξη των Σλαβοφώνων στην ελληνική ορθόδοξη εκκλησία, η δήμευση της εκκλησιαστικής και σχολικής περιουσίας τους, ο εκτοπισμός των Βουλγάρων κληρικών και η αντικατάστασή τους από Έλληνες ιερωμένους, καθώς και η απαγόρευση χρήσης της βουλγαρικής γλώσσας στις εκκλησίες και τα σχολεία. Οι υπογράφοντες ζητούσαν την ανάκληση των παραπάνω μέτρων και απαιτούσαν την εκλογή των ιερέων στα σλαβόφωνα χωριά από τα μέλη της μειονότητας, σύμφωνα με το κανονικό δίκαιο της βουλγαρικής Εξαρχίας. Η καταγγελία αυτή συνοδευόταν και από δύο συνημμένα· το πρώτο ήταν μια έκθεση για το ιστορικό της βουλ-

γαρικής Εξαρχίας και το δεύτερο η μετάφραση του οθωμανικού Φιρμανίου που εκδόθηκε στις 28 Φεβρουαρίου 1870 και αναγνώριζε την ύπαρξη της βουλγαρικής Εξαρχίας¹.

Οι καταγγελίες ήταν εξαιρετικά σοβαρές και κίνησαν εξαρχής το ενδιαφέρον της Κ.τ.Ε. Ωστόσο, δεν ήταν η πρώτη φορά που διατυπώνονταν. Οι υπηρεσίες του διεθνούς αυτού Οργανισμού είχαν κατακλυσθεί από τις απερίπαλλες διαμαρτυρίες των ενώσεων των Βουλγάρων προσφύγων από την ελληνική Μακεδονία και άλλων βουλγαρικών οργανώσεων, που σε μονότονα επαναλαμβανόμενο ύφος περιέγραφαν με τα μελανότερα χρώματα τις «φρικαλεότητες και τα όργια που διέπρατταν» οι Έλληνες εναντίον των «απροστάτευτων βουλγαρικών πληθυσμών». Η επισιμότητα όμως του κειμένου, αλλά και η συγκυρία, η δυνατότητα δηλαδή για επανεξέταση των ελληνικών υποχρεώσεων έναντι της διεθνούς κοινότητας, οδήγησαν τους ούτως ή άλλως απρόθυμους υπαλλήλους της Κ.τ.Ε. στην απόφαση να διερευνήσουν την αξιοπιστία των καταγγελομένων.

Η πρώτη ενέργεια στην οποία προέβη η Κ.τ.Ε., μέσω του αρμοδίου τμήματός της, του Γραφείου Μειονοτήτων, που την περίοδο εκείνη είχε επικεφαλής τον ισπανικής καταγωγής Pablo de Azcarate, ήταν να διαπιστώσει αν το κείμενο της διαμαρτυρίας μπορούσε να γίνει αποδεκτό. Οι λόγοι για τους οποίους μια παρόμοια κατηγορία μπορούσε να απορριφθεί ήταν η χρήση βίαιης γλώσσας, η ανωνυμία του καταγγέλοντος και η αναφορά σε ήδη εξετασθέν περιστατικό². Πράγματι, το κείμενο της βουλγαρικής διαμαρτυρίας στάλθηκε στον Cespedes, ανώτερο Αξιωματούχο της Κ.τ.Ε., και του ζητήθηκε να γνωμοδοτήσει σχετικά. Ένα μήνα αργότερα, στις 7 Οκτωβρίου 1931, ο Cespedes υπέβαλε την αναφορά του στον Azcarate. Το συμπέρασμα της αναφοράς του εκείνης ήταν ότι η καταγγελία των Βουλγάρων ιερωμένων έπρεπε να γίνει αποδεκτή, γιατί κάλυπτε όλες τις προϋποθέσεις που είχε θέσει το Συμβούλιο της Κ.τ.Ε. Ήταν γραμμένη δηλαδή σε μετριοπαθή γλώσσα, δεν διέσπειρε τη διχόνοια ανάμεσα στα μέλη της μειονότητας και το ελληνικό Κράτος και αναφερόταν στο ζήτημα της εκκλησιαστικής θέσης του «βουλγαρικού» πληθυσμού της Ελλάδας, που δεν είχε εξετασθεί κατά το πα-

1. Archives de la Société des Nations, 1928-1932: Section 4/Minorities, R 2121, Dossier No 4/36975/1639.

2. Λένα Διβάνη, *Ελλάδα και Μειονότητες. Το σύστημα διεθνούς προστασίας της Κοινωνίας των Εθνών* (Αθήνα 1995), σσ. 33-34. Η συγγραφέας μάλιστα αναφέρει ότι τα κριτήρια για την αποδοχή ή όχι μιας καταγγελίας ήταν γενικώς χαλαρά, γεγονός που είχε ως αποτέλεσμα την αποδοχή από τη Γραμματεία της Κ.τ.Ε. περίπου 55% των καταγγελιών. Πιο συγκεκριμένα, το διάστημα 1930-31 από τις 305 αιτήσεις διαμαρτυρίας που είχαν υποβληθεί στην Κ.τ.Ε. έγιναν αποδεκτές οι 153· βλ. Patrick Thornberry, *International Law and the Rights of Minorities* (Οξφόρδη, Νέα Υόρκη 1991, ανατύπωση 1994), σ. 46.

ρελθόν³.

Η πορεία που ακολουθήθηκε κατά τη διαδικασία της εξέτασης της καταγγελίας ήταν, σε γενικές γραμμές, η συνηθισμένη. Σε κάθε περίπτωση παρομοίων καταγγελιών, το Τμήμα Μειονοτήτων της Κ.τ.Ε. κοινοποιούσε στην ενδιαφερόμενη χώρα την καταγγελία και ζητούσε τη θέση της εντός δύο μηνών. Ακολουθώς, τόσο η καταγγελία όσο και η απάντηση του καταγγελομένου κράτους μοιράζονταν στα μέλη του Συμβουλίου της Κ.τ.Ε. Στη συνέχεια οριζόταν μια τριμελής Επιτροπή, υπεύθυνη για τη διαλεύκανση του ζητήματος. Το στάδιο αυτό, η έρευνα δηλαδή της τριμελούς Επιτροπής, ήταν το πιο αποφασιστικό για τη διευθέτηση του ζητήματος. Συνήθως η Επιτροπή οδηγούνταν σε μια συμβιβαστική λύση και η υπόθεση τελείωνε εκεί. Μόνο σε εξαιρετικές περιπτώσεις μια υπόθεση οδηγούνταν ενώπιον της ολομέλειας του Συμβουλίου της Κ.τ.Ε.⁴.

Στην περίπτωση της καταγγελίας των Βουλγάρων ιερωμένων μόνο τα προαναφερθέντα συνήθη χρονικά όρια δεν τηρήθηκαν. Η επιστολή κοινοποιήθηκε στην ελληνική Κυβέρνηση, δύο μήνες μετά την παραλαβή της από το αρμόδιο γραφείο της Κ.τ.Ε., στις 7 Νοεμβρίου 1931, και ζητήθηκε η απάντησή της. Η αμφισβήτηση όμως της νομιμότητας των καταγγελομένων από την Ελλάδα, όπως διατυπώθηκε με επιστολή της ελληνικής Κυβέρνησης προς τον Eric Drummond στις 9 Ιανουαρίου 1932, ανάγκασε τον Γενικό Γραμματέα της Κ.τ.Ε. να ειδοποιήσει εκ νέου την ελληνική πλευρά ότι η καταγγελία των Βουλγάρων ιερωμένων είχε γίνει αποδεκτή από το αρμόδιο τμήμα του διεθνούς Οργανισμού και συνεπώς η Ελλάδα όφειλε να απαντήσει⁵. Πέντε μήνες αργότερα, στις 28 Απριλίου 1932, υπερκαλύπτοντας το τυπικό σε παρόμοιες περιπτώσεις χρονικό όριο των δύο μηνών, επιδόθηκε η ελληνική απάντησή⁶. Η Ελλάδα, με ένα δεκαεξασέλιδο κείμενο απέρριψε συνολικά τους ισχυρισμούς των Βουλγάρων ιερωμένων. Η καταγγελία των Βουλγάρων κληρικών, ανέφερε η ελληνική Κυβέρνηση, δεν λάμβανε καθόλου υπόψη της τις μεταναστεύσεις και τις διάφορες ανταλλαγές των πληθυσμών που είχαν αλλάξει ριζικά την εθνολογική σύνθεση των βαλκανικών Κρατών το πρώτο τέταρτο του 20ού αιώνα. Μέσα στο πλαίσιο αυτό όσοι από τους Σλαβόφωνους

3. A.S.N., Section 4/Minorities, R 2121, Dossier No 4/31235/1639, Αναφορά Cespedes στον Azcarate, 7 Οκτωβρίου 1931.

4. Διβάνη, *ό.π.*, σσ. 34-37.

5. A.S.N., Section 4/Minorities, R 2121, Dossier No 4/36975/1639, «Protection of Minorities in Greece. Petition of Mgr. Neophyte and certain other prelates, concerning the situation of the Bulgarian Minority in Greece. Note by the Secretary-General».

6. A.S.N., R 2121, Dossier No 4/36975/1639, «Mémoire du Gouvernement Hellénique», Αθήνα, 20 Απριλίου 1932.

της Ελλάδας αισθάνονταν Βούλγαροι είχαν μεταναστεύσει είτε την περίοδο των Βαλκανικών Πολέμων είτε μετά την υπογραφή της Συνθήκης του Νεϊγύ το 1919. Το σύνολο των μεταναστών ανερχόταν, σύμφωνα με την Τελική Έκθεση της Μικτής Επιτροπής Ελληνοβουλγαρικής Μετανάστευσης του 1932, στην οποία παρέπεμπε η ελληνική απάντηση, σε 101.800 άτομα. Οι εναπομείναντες Σλαβόφωνοι ήταν, σύμφωνα με τους ελληνικούς ισχυρισμούς, εξολοκλήρου Έλληνες στα αισθήματα, «ζούσαν σαν καλοί Έλληνες και ήταν ήσυχοι και νομιμόφρονες». Γι' αυτό άλλωστε, καυχιόταν ο Έλληνας συντάκτης, η αρμόδια υπηρεσία της Κ.τ.Ε. δεν είχε ποτέ λάβει οποιουδήποτε είδους διαμαρτυρία από τους Σλαβόφωνους της Ελλάδας. Επίσης, η ελληνική Κυβέρνηση δεν αρκέστηκε στην απλή απόρριψη των αιτιάσεων που περιείχονταν στο βουλγαρικό υπόμνημα, αλλά κατήγγειλε ότι η διαμαρτυρία των Βουλγάρων ιερωμένων δεν ήταν τίποτε άλλο παρά ένα τμήμα της ευρύτερης προπαγάνδας που ασκούσαν οι βουλγαρικές επαναστατικές μακεδονικές οργανώσεις που δρούσαν στη Βουλγαρία, τις Ηνωμένες Πολιτείες, τον Καναδά και την Ελβετία. Οι οργανώσεις αυτές επιθυμούσαν την ανατροπή των συνθηκών ειρήνης που είχαν ρυθμίσει το status quo στα Βαλκάνια υπό την υψηλή εποπτεία της Κ.τ.Ε. Αυτός άλλωστε ήταν και ο λόγος, το ασυμβίβαστο δηλαδή στις επιδιώξεις της Κ.τ.Ε. με τις αντίστοιχες των βουλγαρομακεδονικών οργανώσεων, που η ελληνική Κυβέρνηση, σύμφωνα με το ελληνικό υπόμνημα, είχε απορρίψει τη νομιμότητα των καταγγελομένων.

Όσον αφορά επίσης τη διάλυση των βουλγαρικών κοινοτήτων, το ελληνικό υπόμνημα διευκρίνισε ότι ήταν καθ' όλα νόμιμη καθώς εντασσόταν στις αποφάσεις που είχε πάρει η Μικτή Επιτροπή στα πλαίσια της Συνθήκης του Νεϊγύ. Τέλος, η ελληνική Κυβέρνηση υπογράμμιζε το ενδιαφέρον που είχε δείξει για τη βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης της σλαβόφωνης μειονότητας. Ως απόδειξη μάλιστα ανέφερε την ίδρυση Γραφείου Μειονοτήτων, το οποίο εργαζόταν για την επίλυση των προβλημάτων της μειονότητας.

Η απάντηση της ελληνικής πλευράς δεν περιείχε εκπλήξεις και απηχούσε σαφώς τη νέα ελληνική αντίληψη περί Σλαβοφώνων που αναπτύχθηκε από το 1925 και μετά, μια αντίληψη που τους θεωρούσε γλωσσική και όχι εθνική μειονότητα⁷. Θα πρέπει να σημειωθεί ότι το εμπειριστατωμένο κείμενο της ελληνικής Κυβέρνησης αποτελούσε ουσιαστικά ένα «μανιφέστο» της Ελλάδας με τις θέσεις της αναφορικά με την υπόθεση των Σλαβοφώνων. Είναι μάλιστα χαρακτηριστικό ότι παραπλήσιο κείμενο είχε καταθέσει και ο Αλέξανδρος

7. Για την πολιτική της ελληνικής Κυβέρνησης απέναντι στους Σλαβόφωνους τη δεκαετία του 1920 ο συντάκτης του παρόντος εκπονεί διδακτορική διατριβή με τίτλο «Μεταναστεύσεις Σλαβοφώνων από τη Μακεδονία και τη Δυτική Θράκη, 1912-1930».

Παπαναστασίου, ακολουθώντας οδηγίες του Υπουργείου των Εξωτερικών, στην ειδική Επιτροπή που προετοίμαζε τη Β' Βαλκανική Συνδιάσκεψη της Κωνσταντινούπολης το 1931⁸. Όσον αφορά τη διάλυση των βουλγαρικών κοινοτήτων, πρέπει να παρατηρηθεί ότι ο ισχυρισμός της Ελλάδας ήταν δίκαιος, καθώς το κείμενο της Συνθήκης του Νεϊγύ της παρείχε το δικαίωμα για τη διάλυση των βουλγαρικών κοινοτήτων⁹. Το ίδιο ισχύει και για το ζήτημα της ίδρυσης Γραφείου Μειονοτήτων, στη σύσταση του οποίου είχε προχωρήσει η Ελλάδα ήδη από το 1929¹⁰.

Στις 10 Μαΐου 1932 ο Γενικός Γραμματέας της Κ.τ.Ε., ακολουθώντας πιστά τις διαδικασίες, διένειμε την ελληνική απάντηση στα μέλη του Συμβουλίου της Κ.τ.Ε.¹¹. Παράλληλα, η Κ.τ.Ε. συνέστησε μια τριμελή Επιτροπή, αποτελούμενη από τους Αντιπροσώπους της Γουατεμάλας, ως πρόεδρο, της Πολωνίας και της Γερμανίας, ως μέλη, για να εξετάσει το ζήτημα. Η Επιτροπή ερευνώντας την υπόθεση ζήτησε, στις 12 Αυγούστου 1932, και πάλι από τον Cespedes πληροφορίες σχετικές με τον αριθμό των Σλαβοφώνων που παρέμειναν στην Ελλάδα μετά την ολοκλήρωση της ανταλλαγής των ελληνοβουλγαρικών πληθυσμών βάσει της Συνθήκης του Νεϊγύ¹². Στην απάντησή του, την 1η Οκτωβρίου 1932, ο Cespedes, μετά από σχετική έρευνα, παρέπεμψε στα στοιχεία της επίσημης ελληνικής απογραφής του 1928, σύμφωνα με την οποία 16.775 Έλληνες (8.640 άνδρες και 8.134 γυναίκες) μιλούσαν τα βουλγαρικά και 81.984 (38.620 άνδρες και 43.640 γυναίκες) τα «μακεδονοσλαβικά». Συνολικά δηλαδή οι Σλαβόφωνοι της Ελλάδας ανέρχονταν σε 98.759 άτομα¹³. Στις 13 Οκτωβρίου 1932 συνεδρίασε η τριμελής Επιτροπή και παρατήρησε ότι η Ελλάδα στο υπόμνημά της δεν έκανε πουθενά νύξη για τον αριθμό των Σλαβοφώνων που παρέμειναν στα εδάφη της. Έτσι, η Επιτροπή της Κ.τ.Ε. με επιστολή της προς τον Ρ. Ραφαήλ, τον επικεφαλής της μόνιμης ελληνικής Αντιπροσωπείας στην Κ.τ.Ε., στις 22 Οκτωβρίου 1932, ζήτησε τις σχετικές πληροφορίες¹⁴.

8. Αρετή Τοϊντα-Φεργάδη, *Μειονότητες στα Βαλκάνια. Βαλκανικές διασκέψεις 1930-1934* (Θεσσαλονίκη 1994), σσ. 88-94.

9. Stephen P. Ladas, *The Exchange of Minorities. Bulgaria, Greece and Turkey* (Νέα Υόρκη 1932), σσ. 33-34.

10. Φεργάδη, *ό.π.*, σ. 93.

11. A.S.N., R 2121, Doc No 4/36975/1639, «Minorités en Grèce. Mémoire du Gouvernement Hellénique. Note du Secrétaire General», Γενεύη, 10 Μαΐου 1932.

12. A.S.N., R 2121, Doc No 4/36975/1639, P. de Azcarate προς τον Cespedes, «Minute Sheet», 12 Αυγούστου 1932.

13. A.S.N., R 2121, Doc No 4/36975/1639, Cespedes, «Minute Sheet», 1 Οκτωβρίου 1932.

14. A.S.N., R 2121, Doc No 4/36975/1639, Επιστολή Pablo de Azcarate στον Ραφαήλ, 22 Οκτωβρίου 1932.

Η νέα ελληνική απάντηση επιδόθηκε στις 22 Νοεμβρίου 1932. Το περιεχόμενό της δεν ήταν διαφορετικό από τα στοιχεία που ένα μήνα νωρίτερα είχε συλλέξει ο Cespedes· ανέφερε δηλαδή ότι οι Σλαβόφωνοι που διέμεναν στις βόρειες ελληνικές επαρχίες ανέρχονταν σε 80 χιλιάδες και είχαν ζητήσει με δική τους θέληση την υπαγωγή τους κατευθείαν στο Οικουμενικό Πατριαρχείο της Κωνσταντινούπολης.

Η Επιτροπή της Κ.τ.Ε. σε νέα συνεδρίασή της στις 26 Νοεμβρίου 1932 αποφάσισε ότι ήταν αναρμόδια να εξετάσει τις εκκλησιαστικές πτυχές του προβλήματος, την εκλογή δηλαδή των ιερωμένων από το εκκλησίασμα. Ωστόσο, ενδιαφέρθηκε να διαπιστώσει τις συνθήκες βάσει των οποίων χρησιμοποιούνταν οι τοπικές διάλεκτοι στη λειτουργία. Αποφάσισαν λοιπόν τα μέλη της να ζητήσουν με επιστολή τους, στις 8 Δεκεμβρίου 1932, εκ νέου, διευκρινήσεις επί του θέματος από την ελληνική Κυβέρνηση¹⁵.

Η εμμονή της Κ.τ.Ε. να διαπιστώσει αν οι τοπικές διάλεκτοι χρησιμοποιούνταν ή όχι στη λειτουργία υπήρξε απόρροια της μειονοτικής Συνθήκης που η Ελλάδα είχε υπογράψει στις Σέβρες τον Αύγουστο του 1920. Πιο συγκεκριμένα, στο άρθρο 8 της Συνθήκης «μεταξύ των Προεχουσών Συμμάχων και Συνησπισμένων Δυνάμεων και της Ελλάδος περί προστασίας των εθνικών κ.λ.π. μειονοτήτων» αναγραφόταν ότι «Οι υπήκοοι Έλληνες οίτινες ανήκουν εις εθνικάς, θρησκευτικάς ή γλωσσικάς μειονότητας θα απολαύωσι νομικώς και πραγματικώς της αυτής προστασίας και των αυτών εγγυήσεων, ων απολαύουσιν οι άλλοι υπήκοοι Έλληνες. Θα έχωσιν ιδίως ίσον δικαίωμα να συνιστώσι, διευθύνωσι και ελέγχωσιν ιδίαις δαπάναις, φιλανθρωπικά, θρησκευτικά ή κοινωνικά ιδρύματα, σχολεία και άλλα εκπαιδευτικά ιδρύματα, μετά του δικαιώματος να ποιούνται ελευθέρως χρήσιν της ιδίας αυτών γλώσσης και να τελώσιν ελευθέρως τα της θρησκείας των εν αυτοίς»¹⁶. Από τη στιγμή επομένως που η ελληνική Κυβέρνηση αναγνώριζε ότι οι σλαβόφωνοι πληθυσμοί που κατοικούσαν στο έδαφός της αποτελούσαν γλωσσική μειονότητα, ήταν προφανές ότι οι τελευταίοι διατηρούσαν, βάσει της Συνθήκης των Σεβρών, κάθε δικαίωμα να ζητούν την τέλεση της λειτουργίας στη γλώσσα τους.

15. A.S.N., R 2121, Doc No 4/36975/1639, Επιστολή Αξιωματούχου της Κ.τ.Ε. στον Ραφαήλ, 8 Δεκεμβρίου 1932.

16. Υπουργείον επί των Εξωτερικών, *Συνθήκη μεταξύ των Προεχουσών Συμμάχων και Συνησπισμένων Δυνάμεων και της Ελλάδος περί προστασίας των εθνικών κ.λ.π. μειονοτήτων υπογραφείσα εν Σέβραις τη 28 Ιουλίου/10 Αυγούστου 1920* (Αθήνα 1920). Θα πρέπει να σημειωθεί ότι η επίσημη εφαρμογή της Συνθήκης των Σεβρών άρχισε μετά την κύρωσή της στη Λωζάννη στις 24 Ιουλίου 1923· βλ. Υπουργείον επί των Εξωτερικών, *Πράξεις υπογραφείσας εν Λωζάννη τη 30ή Ιανουαρίου και τη 24η Ιουλίου 1923* (Αθήνα 1923), σ. 90.

Η ελληνική απάντηση για το ζήτημα αυτό επιδόθηκε στις 31 Μαρτίου 1933. Η Αθήνα, αποδεχόμενη εμμέσως τις μειονοτικές υποχρεώσεις της, που πήγάζαν από τη Συνθήκη των Σεβρών, απάντησε ότι η τέλεση της λειτουργίας στους σλαβόφωνους θυλάκους γινόταν πάντοτε σε συμφωνία με το εκκλησίασμα και παρατήρησε ότι είχε εκδόσει διάταγμα που απαγόρευε τη θέσπιση περιορισμών στη χρήση άλλης γλώσσας.

Οι ελληνικές απαντήσεις φαίνεται όμως ότι κρίθηκαν ανεπαρκείς. Ποια ήταν τελικά η κατάσταση στις σλαβόφωνες περιοχές και σε πόσες από αυτές η λειτουργία τελούνταν στην τοπική διάλεκτο; Η Επιτροπή ήθελε να το διαπιστώσει σαφέστερα. Το Φεβρουάριο του 1934 ο Διευθυντής του Τμήματος Μειονοτήτων πληροφόρησε τα μέλη της Επιτροπής για το περιεχόμενο της συνάντησης που είχε για το παραπάνω ζήτημα με τον Έλληνα Αντιπρόσωπο στις 26 Ιανουαρίου 1934. Ο Έλληνας Αντιπρόσωπος εξέθεσε τις πρακτικές δυσκολίες της Κυβέρνησής του για μια τεκμηριωμένη απάντηση στα ερωτήματα της Επιτροπής και επικαλέσθηκε ότι κάτι τέτοιο ουσιαστικά αποτελούσε παρέμβαση του Κράτους σε προνόμια των εκκλησιαστικών Αρχών. Αντ' αυτού ο Έλληνας Αντιπρόσωπος έδωσε την εξαιρετικά ενδιαφέρουσα πληροφορία ότι 70% των ιερέων που υπηρετούσαν στα σλαβόφωνα χωριά προέρχονταν από τα ίδια χωριά, ενώ οι υπόλοιποι από την ίδια περιοχή. Ζήτησε μάλιστα να κοινοποιηθεί η παραπάνω πληροφορία στα μέλη της Επιτροπής.

Στις 15 Μαΐου 1934, δύομισι ολόκληρα χρόνια μετά τη διαμαρτυρία των Βουλγάρων κληρικών, η Επιτροπή της Κ.τ.Ε. συνεδρίασε και κατέληξε στην τελική της απόφαση. Η παραπάνω δήλωση της ελληνικής Κυβέρνησης φαίνεται ότι υπήρξε καταλυτική, καθώς θα πρέπει να ερμηνεύτηκε ως προσήλωση στο πνεύμα της Συνθήκης των Σεβρών. Τα μέλη της Επιτροπής που ήταν πλέον ο Fouques Duparc, Αντιπρόσωπος της Γαλλίας, ο Gustav Rasmussen, Αντιπρόσωπος της Δανίας, και ο L. Kulski, Αντιπρόσωπος της Πολωνίας, κατέληξαν στο συμπέρασμα ότι στις περιοχές όπου κατοικούσαν Σλαβόφωνοι η χρήση άλλης γλώσσας, παράλληλα με την ελληνική, ήταν επιτρεπτή. Στη βάση αυτή η Επιτροπή γνωμοδότησε ότι κανένα από τα μέλη του Συμβουλίου της Κ.τ.Ε. δεν έπρεπε να εξακολουθήσει να ενδιαφέρεται για το περιεχόμενο της βουλγαρικής διαμαρτυρίας και αποφάσισε να κλείσει την υπόθεση, παραπέμποντας το ζήτημα στο αρχείο.

Συμπερασματικά μπορεί να παρατηρηθεί ότι η τριετής «ταλαιπωρία» του Τμήματος Μειονοτήτων της Κ.τ.Ε. και της αρμόδιας υπηρεσίας του ελληνικού Υπουργείου των Εξωτερικών υπήρξε ουσιαστικά άνευ αντικειμένου. Αφενός γιατί το εθνολογικό ζήτημα της ελληνικής Μακεδονίας είχε ήδη λυθεί την προηγούμενη δεκαετία του 1920, κάτι που άλλωστε είχαν παραδεχθεί και

οι αρμόδιοι Αξιωματούχοι της Κ.τ.Ε.¹⁷, και αφετέρου γιατί έγινε σε μια περίοδο που το κύρος του διεθνούς αυτού Οργανισμού μειωνόταν καθημερινά και κατά συνέπεια οι δυνατότητες παρέμβασής του ήταν εκ των προτέρων περιορισμένες. Ουσιαστικά η καταγγελία των Βουλγάρων ιερωμένων δεν ήταν τίποτε περισσότερο παρά μια απέλπιδα προσπάθειά τους — με την ανοχή πιθανόν της Κυβέρνησης της Σόφιας —, ρομαντικής κυρίως φύσης, για επιστροφή σε εδαφικά και πληθυσμιακά δεδομένα των αρχών του αιώνα, και ίσως ένα πυροτέχνημα που στόχευε περισσότερο στους κόλπους των Βουλγάρων προσφύγων από την ελληνική Μακεδονία και στις σφαίρες επιρροής που διαμορφώνονταν στο εσωτερικό τους. Παρείχε όμως παράλληλα στην ελληνική Κυβέρνηση τη δυνατότητα να χρησιμοποιήσει το ζήτημα των Σλαβοφώνων επιθετικά και να διαγράψει έτσι την αγωνία, τη νευρικότητα, τη σύγχυση και την ανασφάλεια που την διακατείχε την προηγούμενη δεκαετία σε ανάλογες περιπτώσεις. Σε κάθε περίπτωση η καταγγελία των Βουλγάρων κληρικών αποτύπωσε εύγλωττα την αλλαγή των ισορροπιών στο Μακεδονικό Ζήτημα, υπέρ της Ελλάδας και σε βάρος της Βουλγαρίας, ισορροπιών που είχαν διαμορφωθεί τις τέσσερις πρώτες δεκαετίες του 20ού αιώνα. Οι ισορροπίες όμως αυτές έμελλε να διαταραχθούν εκ νέου λίγο αργότερα, ως επακόλουθο των δραματικών εξελίξεων που σημειώθηκαν τη δεκαετία 1940-50.

17. Βλέπε την υπό εκπόνηση διδακτορική διατριβή του υπογράφοντος.